

CUMHURİYET DÖNEMİ İSTANBUL BASINI

EROL ÜYEPARCI*

Cumhuriyet dönemi İstanbul basınına değerlendirmek için bu çalışmada önce Mütareke basını ele alınacak, sonra da, 1923-1950, 1950-1980 ve 1980 sonrası olmak üzere Cumhuriyet devrinin üç döneminde İstanbul basını incelenecektir.

MÜTAREKE BASINI

1918-1923 arası İstanbul, İtilaf devletlerinin işgali altındadır ve bunların sansürü geçerlidir. Kuvâ-yı Milliye hareketinin başlamasıyla İstanbul basınında bir kutuplaşma görülür. Kuvâ-yı Milliye karşıtları seslerini Ali Kemal'in *Peyâm* gazetesi ile ünlü gazete patronu Mihran'ın *Sabah* gazetesinin birleşmesiyle kurulan *Peyâm-ı Sabah*'ta; Pehlivan Kadri ile Refi Cevat'ın çıkardığı *Alemdar*'da ve Refik Halit'in *Aydede*'sinde duyurmaktaydılar.

Kuvâ-yı Milliye'yi destekleyenler ise Kuvâ-yı Milliyecilerin İstanbul'daki sözcüsü Celal Nuri'nin *İleri* gazetesi, Necmettin Sadak, Kâzım Şinasi Dersan, Ali Naci Karacan ve Falih Rıfkı Atay'ın çıkardıkları *Akşam* gazetesi, Ahmet Emin Yalman ve Mehmet Asım Us'un çıkardığı *Vakit* gazetesi, Velid Ebüzziya'nın çıkardığı *Tasvîr-i Efkâr* ve bu gazetenin işgal kuvvetlerince kapatılmasından sonra çıkardığı *Tevhîd-i Efkâr* gazetesi idi. Bir de orta yerde bir neşriyat yapan Ahmed Cevdet'in tanınmış gazetesi *İkdam* ve Şükrü Baban yönetimindeki Ahmed Midhat Efendi'nin ünlü gazetesi *Tercümân-ı Ahvâl* vardı. Bu iki gazeteden *Tercümân-ı Ahvâl* 1922'de kapandı; *İkdam* ise Yakup Kadri'nin yazı ailesine katılmasıyla Kuvâ-yı Milliye'yi desteklemeye başladı.

Cumhuriyet'ten kısa süre önce *Vakit*'ten ayrılan Ahmet Emin, 26 Mart 1923'te sonradan çok ünlenecek gazetesi *Vatan*'ı; Hüseyin Cahit de Malta sürgünü dönüşü, 1922'de, eski gazetesi *Tanin*'i yayınlamaya başladı.

İstiklal Savaşı zaferle sonuçlanınca Kuvâ-yı Milliye karşıtı gazeteler kapandı; *Peyâm-ı Sabah*'ın patronu Mihran, Ali Kemal'i gazeteden kovup gazetesinin ismini

Sabah olarak değiştirerek günü kurtaracağını zannetti ama sonra yanıldığını anlayıp Fransa'ya kaçtı. Ali Kemal, İstanbul'dan kaçırılıp İzmit'te Sakallı Nureddin Paşa'nın halkı kışkırtmasıyla linç edildi. Refik Halit, Refi Cevat ve Pehlivan Kadri 150'likler listesine girerek yurt dışına sürüldüler.

İşte Cumhuriyet'in ilan edildiği günlerde İstanbul basını böyle bir manzara arz etmekteydi.

1923-1950 YILLARI ARASI İSTANBUL BASINI

Bu yirmi yedi yıllık dönemin 1923-1925 ve 1945-1950 yılları arası göreceli olarak daha serbest bir basın hayatının bulunduğu dönemlerdir. 1925-1945 dönemi ise tek partinin hâkimiyeti altında tekdüze bir basın yaşamının olduğu yıllardır.

1923-1925 Yılları Arası

Cumhuriyet'in ilanından sonra *Vatan*, *Tanin* ve *Tevhîd-i Efkâr* ile yeni çıkmaya başlayan *Son Telgraf* gazetelerinin Ankara Hükûmeti ile bazı konularda anlaşamadığı görülür. Bu konuların başında Cumhuriyet'in ilanı ve halifeliğin ilgası gelmektedir. *Akşam* ve *Vakit* gazeteleri Ankara yanlısıdır, *İkdam* gazetesi ise orta yoludur. Celal Nuri'nin *İleri* gazetesi ise 1924'te kapanacak ancak onun yerini çok daha güçlü olarak yeni bir gazete alacaktır. Bu gazete Atatürk'ün en gözü pek yandaşlarından olan ve Millî Mücadele sırasında Ankara'da *Yeni Gün* gazetesini çıkaran Yunus Nadi'nin *Cumhuriyet* gazetesidir. Hükûmet bu gazeteyi desteklediğini açıkça göstermiş; İttihatçıların genel merkezi olan ünlü kırmızı konağı Yunus Nadi'nin emrine vermiş ve yurda ihanetle suçlanıp yurt dışına kaçan Ermeni asıllı Minasyan'ın matbaasındaki makineler Cumhuriyet gazetesinin olmuştur. Artık İstanbul basınında, Ankara Hükûmeti'nin kuvvetli bir taraftarı vardır.

Cumhuriyet'in ilanı ve Mustafa Kemal'in cumhurbaşkanı seçilmesinden sonra olayların seyri, halifeliğin kaldırılacağını göstermeye başlayınca özellikle *Tanin* ve *Tevhîd-i Efkâr* sert eleştirilere başladılar.

* Araştırmacı

Örneğin Hüseyin Cahit, Mustafa Kemal'in halife olmayı isteyeceğinden kuşkuluyor ve *Tanin*'de aynen şöyle yazıyordu: "En büyük ruhlu adamlar bile ferdi olarak güç sahibi olmanın cazibesine karşı koyamamışlardır."

Bu gibi yazılara; Cumhuriyet'in ilanından on iki gün sonra *Tanin*'de Baro Başkanı Lütfi Fikri'nin halifeyle ilgili bir mektubunun yayınlanması, *Vatan*'da muhalefet tarafına geçen Rauf Orbay'la yapılan mülakatının ve en sonunda Ağa Han ile Emir Ali'nin hilafetin kaldırılmasını istemeyen mektuplarının yayınlanması da eklenince Ankara'nın sabrı taşı ve İstanbul'a Topçu İhsan Bey başkanlığında bir İstiklal Mahkemesi gönderilip Hüseyin Cahit, Velid Ebüzziya, Ahmed Cevdet Bey tutuklandı. Bu aslında Ankara'nın İstanbul'daki muhalif gazetecilere gözdağı vermesiydi. Dava beraatle sonuçlandı. Ankara ile İstanbul basınının arasını bulmak için 4 Şubat 1924'te İzmir'de Mustafa Kemal'le bir toplantı düzenlendi ve İstanbul gazetelerinin başyazarları toplantıya davet edildi. Mustafa Kemal, davet etmesine rağmen Velid Ebüzziya ile görüşmeyi reddedip diğerleriyle konuştu. Ankara artık dışlerini gösteriyordu. Bu arada Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası kurulmuş ve mecliste muhalefete başlamıştı. Muhalif İstanbul basını, Ankara'yı pek kızdırmak istemese de bu girişimi memnuniyetle karşıladığını belli ediyordu.

Bir yıl sonra 1925'te Şeyh Said İsyanı'nın başlaması, bunu takiben *Takrîr-i Sükûn Kanunu*'nun çıkarılması, İstanbul basınının hizaya sokulması bakımından işleri kolaylaştırdı. Bu kanuna dayanılarak önce *Son Telgraf* ve *Tevhîd-i Efkâr* daha sonra da *Tanin* ve *Vatan* kapatıldı. Gazeteler yalnız kapatılmakla kalmadı sorumluları da tutuklandı. Hüseyin Cahit, Ankara İstiklal Mahkemesi'nde yargılanıp hayatı boyunca Çorum'da sürgün hayatı yaşamaya mahkûm edildi; bir süre sonra Ankara yandaşı *Vakit*'in sahiplerinden şimdi mebus olmuş Hakkı Tarık Us'un kefaletiyle serbest bırakıldı ama 1939 yılına kadar gazetecilik yapamadı.

Bu arada Zekeriya Sertel ve Cevat Şakir de bir dergide çıkan öyküleri nedeniyle biri Sinop'a, diğeri de Bodrum'a sürüldü. Asıl tehlike *Tevhîd-i Efkâr*, *Son Telgraf* ve *Vatan* gazetelerinin yetkililerinin Doğu İsyanı'yla ilgileri olduğu iddiasıyla tutuklanıp Elazığ İstiklal Mahkemesi'nde yargılanmalarında görüldü. *Tevhîd-i Efkâr*'dan Velid Ebüzziya, *Son Telgraf*'tan Sadri Etem ve Feyzi Lütfü Karaosmanoğlu; *Vatan*'dan Ahmet Emin, Ahmet Şükrü Esmer ve İsmail Müştak Mayakon da aynı mahkemede yargılandılar. Yalman'ın anılarından öğrendiğimize göre, yargılama trajikomik bir şekilde devam etti. Yargılananlar ve yargıçlar sabah ve akşam yemeklerini birlikte yiyorlar,

gündüz yargılama devam ediyordu. İstiklal Mahkemesi Başkanı Mazhar Müfit Bey, hoşgörülü bir yaklaşım içindeydi ama sabah, akşam yemekleri sırasında suçlulara zamparalık hikâyelerini anlatıyordu. Ancak üye Ali Saib Bey çok gaddardı; Ahmet Emin'e bazen; "Sen asılacaksın; üzülmek pek zor değildir, dış çektirme kadar acısı vardır." diyor bazen de: "Hadi canını kurtardın, Çapakçur'da hayat boyu sürgünsün; yeni doğacak çocuğunu 20 yaşından önce göremezsin." diye laf atıyordu.

Gazeteciler bu trajikomik davada epey terletildikten sonra mahkeme başkanının yönlendirmesiyle Mustafa Kemal'e bir özür mektubu yazdılar; bu mektubu yalnızca kendi de yargılamaya alınan, Adana'da çıkan *Toksöz* gazetesi sahibi Abdülkadir Kemali Bey imzalamadı. Cumhurbaşkanı mektubu mahkemeye gönderip dikkate alınmasını istedi, bunun üzerine mektup yazarlar bir daha gazetecilik yapmamak koşuluyla serbest bırakıldı. Bir süre sonra Abdülkadir Kemali Bey de salıverildi.

Bu gazetecilerden Velid Ebüzziya affedilince 1934'te *Zaman* gazetesini çıkardı ama başarılı olamadı; Ahmet Emin Yalman, 1936'da karısının ricası üzerine Atatürk tarafından affedilinceye kadar gazetecilik yapamadı. Sadri Etem, Ahmet Şükrü Esmer ve İsmail Müştak Mayakon ise tavırlarını düzeltip Ankara'yla iyi ilişkiler içine girdiler, Sadri Etem milletvekili oldu, Ahmet Şükrü üniversitede profesörlük yaptı; İsmail Müştak ise Atatürk'ün son demlerinde onun sofraya yâranından idi.

1925-1945 Yılları Arası

Bu tasfiyelerden sonra İstanbul basını; Ankara ile iyi ilişkiler içinde olan *Cumhuriyet*, *Akşam*, *İkdam*, *Son Saat* ve *Vakit* gazetelerinden oluşuyordu. Bu gazetelere 1926 yılında Türkiye İş Bankası'nın da katkılarıyla kurulan *Milliyet* gazetesi katıldı. Gazeteyi Mustafa Kemal'in Selânik'ten arkadaşı Siirt Mebusu Mahmut Soydan yönetiyordu. Bütün bu gazetelerin -*İkdam* hariç- başyazarları milletvekili olmuştu. Bu başyazarların neredeyse hepsi gazetelerin aynı zamanda sahipleriydiler.

1926 İzmir suikastı olayı, İstanbul gazetelerindeki biat eğilimini daha da artırdı. Ancak onları bir tehlike bekliyordu. Bu da 1928'de gerçekleşen ve hemen yürürlüğe konan Harf İnkılabı idi. Bir geçiş dönemi tanınmayınca iki ana sorun ortaya çıktı:

1- Yazı dizen ve sayfa bağlayan kadroların müthiş bir hızla yeni harfleri öğrenmeleri gerekiyordu.

2- Basımevlerinin de Arap harfli kasalarını boşaltıp Latin harflileri almaları elzem oluyordu. Bu da yeni bir masraf kapısıydı.

Asıl önemlisi ise tirajların önemli oranda

1- Cumhuriyet döneminde İstanbul sokaklarında gazete satan bir çocuk (İBB, Kültür A.Ş.)

düşmesiydi. Mesela tirajı 11.500 olan *Cumhuriyet* ancak 5.700 satabiliyordu. *Milliyet* 10.000 tirajdan 5.250 satışı, *Vakit* 7.000 tirajdan 2.700 satışı, *Son Saat* 6.000 tirajdan 1.500'e, *Akşam* 4.000 tirajdan 1.300 satışı düştü. En acıklısı ise Ahmed Cevdet Bey'in 1894'ten beri -otuz dört yıldır- yayınlanan gazetesi *İkdam*'ın başına geldi; 8.000 tirajdan 3.100 satışı düşünce 1928'in Aralık ayında sahibi satmaya karar verdi ve bir süre gazetede çalışmış olan Ali Naci Karacan *İkdam*'ı aldı ama gazete bir yıl sonra kapandı. Karacan, 1939 yılında *İkdam*'ı yeniden yayınlamak ama gene başarılı olamayacaktır.

Hükûmet bu olumsuz gelişmelerin üzerine basına yardım kararı aldı ve bu karar iki yıl kadar devam edip gazetelere rahat nefes aldırdı.

1930 yılında Büyük İktisadi Buhran'ın etkileri Türkiye'de de görülmeye başlayınca Mustafa Kemal yeni bir denemeye girmeye karar verdi ve yakın arkadaşı Fethi Okyar'a Serbest Cumhuriyet Fırkası'nı kurdurdu. Bu olay İstanbul basınında bir çalkalanmaya neden oldu. Aynı yıl dört tecrübeli gazeteci; Zekeriya Sertel, Selim Ragıp Emeç, Ekrem Uşaklıgil ve Halil Lütfi Dördüncü *Son Posta* gazetesini çıkardılar. *Son Posta* hemen Serbest Fırka'nın yanında yer aldı ama tenkitleri temkinliydi. Asıl büyük muhalefet ise deneyimli gazetecilerden Arif

2- Gazete dağıtıcısı ve evin gazetesini teslim alan çocuk (İBB, Kültür A.Ş.)

Oruç'un çıkardığı *Yarın* adlı gazetede yapılmaya başlandı. Başbakan İsmet İnönü ve CHP şiddetle eleştiriliyordu; bu eleştiriler muhalefet kamuoyundan büyük ilgi gördü. Gazetenin satışı o günler için düşünilemeyecek bir sayıya, 80.000'e ulaştı. Bulunamayan sayılarının o gün için çok büyük bir para olan 2 liraya karaborsada satıldığı söyleniyordu. Ancak bu muhalefet dönemi çok kısa, yüz gün kadar sürdü ve Fethi Okyar, partiyi feshedip Londra Büyükelçiliği'ne gitti.

CHP yine tek parti olarak kalmıştı ve intikamını özellikle *Yarın* gazetesinden aldı. Arif Oruç, Bulgaristan'a kaçmak zorunda kaldı; uzun yıllar sonra ülkeye dönebildi ama hayatını ancak Ayhan takma adıyla gazetelere tarihî roman ve musahabeler yazarak kazanabildi.

1931 yılında ise yeni bir basın kanunu ve ceza kanunundaki değişikliklerle İstanbul basınına kayıt altına alınması gerçekleştirildi. Artık hükûmet dilediği zaman dilediği gazete ve dergiyi kapatma imkânına kavuşmuştu. Bu nedenle İstanbul basını, artık yaşamını hükûmetle tam bir uyum içinde, hiç çatışmadan sürdürmeye çalışıyordu. Bu uyumun tipik bir örneği *Vakit* gazetesinde görüldü; dilde sadeleşmenin gündemi ağırlıklı olarak işgal ettiği 1936 yılında gazetenin ismi Atatürk'ün isteğiyle *Kurun'a* çevrildi ve onun en gözde gazetesi oldu. 1937 yılında Hatay meselesi çıktığında Atatürk, bu gazetede Hakkı Tarık Us'un imzası altında bir başmakale yazdı.

Bu arada İstanbul basınında yine de yeni gazeteler çıkmaya başladı. Atatürk'ün 1925 olaylarında mahkûm gazetecileri affetmesi bu süreci hızlandırdı. Siirt Mebusu ve *Milliyet* gazetesi başyazarı Mahmut Soydan'ın ölümünden sonra *Milliyet* gazetesinin sahibi İş Bankası,

gazeteyi elinden çıkarmayı planladı ve gazeteyi önce Ali Naci Karacan alıp adını *Tan*'a çevirdi ama başarılı olamadı. 1936'da *Tan* gazetesini Ahmet Emin, Zekeriya Sertel, Halil Lütüf Dördüncü aldılar ve gazete 40.000 satışla çok başarılı bir başlangıç yaptı. Yalman, iki yıl sonra yazdığı bir makale yüzünden *Tan* üç ay kapatılınca gazeteden ayrılacak ve 1940'ta kendi gazetesi olan *Vatan*'ı yeniden kuracaktır. *Tan*, Ahmet Emin ayrıldıktan sonra Zekeriya Sertel ve karısı Sabiha Sertel'in yönetimine geçti ve okuyucu nezdinde beğeni kazandı.

1937'de Ethem İzzet Benice, Velid Ebüzziya'nın 1934'te çıkarıp başarılı olamadığı *Zaman* gazetesini alarak, *Son Telgraf* adıyla neşretti ve 1938'de ise Peyami Safa'nın ağabeyi İlhami Sefa ile Cemalettin Saraçoğlu *Yeni Sabah*'ı çıkarmaya başladılar; bu iki gazete de belli bir okuyucu sayısına ulaştı. 1939'da İsmet İnönü'nün cumhurbaşkanı olmasıyla itibar kazanan Hüseyin Cahit Yalçın da *Tanin*'i yeniden neşre başladı. 1940'ta da *Tasvîr-i Efkâr*'ı Velid Ebüzziya'nın yeğeni Ziyad Ebüzziya yeniden yayınlamaya başladı. Peyami Safa ve Cihat Baban gibi iki tanınmış gazeteci kendisini destekliyordu; başmakaleleri ise 1945'teki ölümüne kadar Velid Ebüzziya yazdı.

1 Eylül 1939'da II. Dünya Savaşı'nın başlamasıyla İstanbul basını için zor bir dönem başladı.

Bir taraftan hükûmetin elinde bulunan gazete kapatma yetkisi, diğer taraftan da İstanbul'da sıkıyönetim ilan edildiğinden ve sıkıyönetim komutanının istediği an gazeteleri kapatabilmesinden dolayı İstanbul basını çifte baskı altındaydı. 1945'e kadar *Vakit* ve *Akşam* hariç bütün gazeteler pek çok kez kapatıldı. En çok kapatılan ise sonraları yalnız *Tasvîr* adıyla yayınlanan Ziyad Ebüzziya'nın çıkardığı *Tasvîr-i Efkâr* gazetesiydi. Gazete, uzun veya kısa süreli olarak kırk yedi kez kapatılmıştı. Kapatılma nedenlerinden biri; Ankara'da bir okulu ziyaret eden Mevhibe İnönü'nün resmini birinci sayfadan değil, üçüncü sayfadan basmasıdır. Kapatılma sayısında *Tasvîr*'i, *Cumhuriyet* gazetesi izleyecektir.

Basın üzerindeki bu baskı 1939-1942 arası göreceli olarak daha azdır ama o dönemin Basın Yayın Genel Müdürü ünlü hariciyeci Selim Sarper, aşağıda örneğini vereceğimiz emirleri, özellikle savaşın kaderinin belli olmaya başladığı 1942-1943 yıllarında her gün gazetelere tebliğ etmektedir:

Gazetelerde büyük manşetler yalnız iç haberler için kullanılacaktır; dış haberler tek sütuna dizilecek ve bu haberlere en çok 12 puntodan büyük başlık konmayacaktır. Basın Yayın Genel Müdürlüğü'nden ve Anadolu Ajansı'nın vereceği dış haberlerden başka hiçbir dış haber yayınlanmayacaktır. Türk rejiminin

ve bu rejimin ideolojisinden gayri, velev inceleme adı altında olsa da diğer rejimlere ve ideolojilere ait yayın yapılmayacaktır.

Bu arada *Cumhuriyet*, *Tanin*, *Tan* ve *Vatan* gazeteleri arasında çıkan kalem kavgaları da aşağıdaki emirle yasaklanır: “Son günlerde İstanbul matbuatında dikkati çeken bir genişlik alan malûm polemiklere yarın sabahtan itibaren ve kesin olarak son verilecektir.”

Bu sıkı denetim bazen trajikomik uygulamalara da konu olmaktadır. Örneğin, Atatürk döneminin en itibarlı gazetesi *Cumhuriyet*, sahibi Yunus Nadi'nin İnönü nezdinde itibarını kaybetmesi sonucu sudan nedenlerle sık sık kapatılacaktır. Kapatma nedenlerinden biri Millî Şef'in oğulları Ömer ve Erdal İnönü'nün Türk Hava Kurumu planörlük kursunu başarıyla bitirip brövelerini aldıkları töreni, gazetenin birinci sayfasında gerekli büyüklükte yansıtmamasıdır.

Bu adı konmamış sansürden bunalan Ahmet Emin Yalman, 1942'de Başbakan Şükrü Saraçoğlu'na “Bu uygulamalarınızdan başımız belalara uğruyor. Hâlbuki siz apaçık sansür koyarsanız; siz de rahat edersiniz, biz de.” diyecektir. Saraçoğlu'nun cevabı ise ilginçtir: “Ben sansür koymam, çünkü anayasada sansür yasaktır. Fakat sen haddini bileceksin, bunu aşmayacaksın, aşarsan cezanı göreceksin.”

Aslında İstanbul basını, savaşın ilk yıllarında Almancı ve İngilizci olarak ikiye ayrılmıştır. *Cumhuriyet* ve *Tasvîr* Almancı, *Tanin*, *Tan* ve *Vatan* İngilizcidir. Hükûmetin iki güç arasında dengeli bir politika izlediği bu yıllarda bu duruma bilerek izin verdiği anlaşılıyor. Çünkü İnönü'nün o günkü politikası her iki tarafı da idare etmektir, bu duruma uygun olarak Almanları *Cumhuriyet*'te Nadir Nadi, *Tasvîr*'de Ali İhsan Sabis ve Peyami Safa'yla; İngilizleri ise *Tanin*'de Hüseyin Cahit, *Tan*'da Zekeriya ve Sabiha Sertel, *Vatan*'da Ahmet Emin'le idare etmektedir. Bu arada zıt güçleri tutan gazeteler arasında polemikler başlayıp bunlar tehlikeli boyutlara varınca yukarıda belirttiğimiz gibi, duruma hemen müdahale edilmektedir.

O günlerin gazeteleri incelenirse yukarı da anlattığımız durum açıkça görülür. Temmuz 1940'ta yazdığı bir başmakalede Nadir Nadi şöyle demektedir: “Bugün Avrupa'da bir Alman kudreti yaşanıyor. Bu Alman Birliği'nden gelir. Bu birlik ise bir ya da birkaç kişinin değil, gelişen bir düşüncenin, binaenaleyh tarihin eseridir... Avrupa Devletleri realiteyi görmeli ve yollarını ona göre tayin etmelidir.”

Bu makaleden bir gün sonra da bu kez, “milleti körü körüne İngiltere'yle birlikte savaşa sürüklemenin”

3- Gazete ve dergi baskısı (İBB, Kültür A.Ş.)

zararlarından söz eder. Nadir Nadi ertesi sene de Rusya'yı işgal eden Alman kuvvetlerini Kırım'da ziyaret edecektir. Emekli General Hüseyin Hüsnü Erkilet de özel davetli olarak gittiği Almanya'da Hitler'le yaptığı mülakatı gazetede günlerce tefrika eder. Kurtuluş Savaşı'nın münakaşalı komutanlarından Ali İhsan Sabis de *Tasvîr*'de savaşın Almanlar lehine geliştiğini yazar.

Buna karşın Ahmet Emin, Hüseyin Cahit İngiltere'nin başkenti Londra'ya gidecek ve onların fikriyatını yansıtan yazılar kaleme alacaklardır.

Bu durum ABD'nin savaşa girmesi, Almanya'nın Rusya'da bir çıkmaza sürüklenmesi sonucu 1943 yılından itibaren değişecek, nihai zaferin Müttefikler lehine sonuçlanacağı anlaşılınca; bütün İstanbul basını tavır değiştirip onların lehine yazmaya başlayacaktır. Bu durum muhakkak ki hükûmetin direktifleriyle yapılan bir uygulamadır.

Bu sıkı denetim ve devlet politikasına uygun hareket etme, savaşın sonuçlandığı 1945 yılına kadar sürecektir. Mayıs 1945'te Almanya kayıtsız şartsız teslim olduktan sonra İstanbul basını yekpare olarak Hitler'in ve Nazizmin ne kadar kötü olduğunu yazmakta yarışmaktadır.

Bu arada önemli bir gelişme olur ve Sovyet Rusya, Türkiye'den, Boğazlar konusunda öncelikle Kars ve Artvin'i isteyen taleplerde bulunur. Bu, ülkede büyük bir endişeye neden olur. Gözler ABD'ye çevrilir; onunla ilişkinin gelişmesi için demokratlaşmaya

gidilmesi gerektiği düşünülür; bu Demokrat Parti'nin kurulmasıyla sonuçlanacak bir süreçtir. Ancak bu arada Sovyet Rusya'ya karşı bir tepki yoğunlaşarak büyür. Bu tepki Sovyetlere yakınlığıyla bilinen, bunu alenen olmasa da satır aralarında ifade eden, Sovyet Rusya'yla dostluğun gerekliliğini vurgulayan; başmakalesinde savaş zenginlerinden hesap sorulmasını isteyen ve yeni kurulan DP'ye açıkça destek veren *Tan* gazetesinin başına, Türk basın tarihindeki en feci olaylardan birinin gelmesine neden olur.

Özellikle başını, o dönemde CHP ve İnönü'yle arası çok iyi olan Hüseyin Cahit'in çektiği bir grup gazeteci *Tan* aleyhinde şiddetli neşriyatta bulunurlar. 3 Aralık 1945'te Hüseyin Cahit, gazetesi *Tanin*'de aynen şöyle yazar: "Kalkın Ey Ehl-i Vatan! Mücadele başlıyor ve başlaması lazım. Çünkü en azgın ve insafsız bir propaganda zehiri dökülmesine müsaade edemeyiz... Bunları susturmak ve cevap vermek hükûmete düşmez. Söz eli kalem tutan gazetecilerin ve hür vatandaşlarındır."

Bu bir işarettir; CHP İstanbul parti müfettişi Alaettin Tiritioğlu'nun organizasyonu ile üniversite gençleri, ertesi gün, *Tan* gazetesi aleyhine bir yürüyüş yapmaya çağırıldı ve 4 Aralık 1945'te toplanan 10.000 kadar genç, *Tan* gazetesine saldırıp gazeteyi yerle bir ettiler. Polis ise bu olayları sadece seyretmekle yetindi. Ertesi gün Sıkıyönetim Komutanı Asım Tınaztepe, yayınladığı bildiriyle bu olayın faillerinin şiddetle cezalandırılacağını söylese de bu konu da hiçbir girişimde bulunulmadığı gibi, Zekeriya ve Sabiha Sertel tutuklanıp altı ay süren mahkemeden sonra beraat ettiler. Serteller 1950'de önce Fransa'ya kaçtılar, sonra Doğu Almanya'ya geçtiler; Batı Cephesi aleyhine yayın yapan *Bizim Radyo*'da çalıştılar. Sabiha Sertel 1968'de Bakü'de; Zekeriya Sertel 1980'de Paris'te öldü. Zekeriya Sertel ölmeden önce vatanına dönme imkânını buldu ve hatıralarını kaleme aldı.

1945 -1950 Yılları Arası

İnönü, Rusya'ya karşı ABD'nin öncülüğünü yaptığı Batı cephesiyle iyi ilişkiler kurmak isteyince artık tek parti-tek şef yönetiminin yürüyemeyeceğinin de bilincinde olarak bazı girişimlerde bulundu. Dörtlü takrirle Celal Bayar, Adnan Menderes, Fuat Köprülü ve Refik Koraltan CHP'den ayrılarak DP'yi kurdular. 1946'da ilk tek dereceli seçimler yapıldı ama bu seçimlerde açık oy gizli tasnif yapıyordu (!) ve pek çok yerde seçime hile karıştırıldığı iddiaları ileri sürülüyordu. Her şeye karşın DP, meclise girmeye ve CHP iktidarına karşı ciddi bir muhalefet yapmaya başlamıştı. CHP, 1946 Haziran'ında yeni toplanan TBMM'de artık demokratik bir rejimin uygulandığını göstermek için

bazı girişimlerde bulundu. Bunlardan biri de *Basın Kanunu*'nda yapılan değişiklik idi. Hükûmete gazeteleri kapatma yetkisi veren kanun, bu bağlamda kaldırıldı ve göreceli olarak Cumhuriyet'in ilanından bu yana basın için en serbest olan bir dönem başladı.

1946 yılı başında İstanbul'da çıkan gazetelerden *Akşam* ve eskiden beri CHP yanlısı *Vakit* haricinde diğer gazeteler DP yanlısı yayımlar yapıyorlardı. *Akşam*'ın sahiplerinden biri olan Necmettin Sadak Dışişleri bakanı olmuştu; yine de *Akşam*'ın yazı işleri müdürü deneyimli gazeteci Enis Tahsin Til'in yönetiminde mutedil bir yayın politikası izlediği söylenebilir; *Vakit* ise tirajı çok düşük olan bir gazete idi. CHP'yi kayıtsız şartsız destekleyen Hüseyin Cahit'in *Tanin* gazetesi de 1947'de kapanmak zorunda kalmıştı.

Özellikle *Vatan*, *Son Posta*, *Tasvîr* tamamıyla DP yanlısı idiler; *Cumhuriyet*, DP'yi tutmakla birlikte daha mutedil bir yol izliyordu. *Son Saat*, *Son Telgraf* ve yine Ethem İzzet Benice'nin çıkardığı akşam gazetesi *Gece Postası* ise pek ağırlığı hissedilmeyen politika dışı gazetelerdi. Bu DP yanlısı tutum, 1950 seçimlerinde bu yeni partinin yöneticilerince değerlendirilecek; *Son Posta* başmuharriri ve sahibi Selim Rağıp Emeç, *Tasvîr* gazetesi sahibi Ziyad Ebüzziya ve babasının ölümünden sonra *Cumhuriyet*'in yönetimini üstlenen Nadir Nadi, DP listelerinden milletvekili seçilecektir.

1946-1950 yılları yeni gazeteler bakımından da ilginç gelişmelere şahitlik edecektir. 1947'de *Çocuk Sesi* ve *Afacan* gibi çocuk dergileri çıkaran ve *Dokunmayın Bu Aslana* adlı ulusalçı çizgide şiir kitapları yayınlayan Mehmet Faruk Gürtunca, *Hergün* gazetesini neşre başladı; daha çok orta ve alt sınıf okuyucuya hitap eden bu gazete de DP yanlısıydı; diğerleri gibi onun da sahibi DP listesinden milletvekili olacaktı. *Hergün*'ün bir özelliği de Murat Sertoğlu'nun yazdığı pehlivan tefrikaları ile Kemalettin Tuğcu'nun acıklı romanlarına sayfalarını açmasıydı.

1 Mayıs 1948'de ise İstanbul basını en önemli temsilcilerinden biri olacak *Hürriyet* gazetesiyle tanıştı. 1920'li yıllardan beri özellikle dergicilikte çok başarılı olan ve ünlü *Yedigün* dergisiyle Bâbîâlî'de haklı bir şöhret kazanan Sedat Simavi, bütün varını yoğunu harcayarak *Hürriyet* gazetesini kurdu. Deneyimli olduğundan saatte 45.000 adet beş renkli gazete basabilecek bir matbaa makinesini Amerika'dan ithal etmiş ve yepyeni tarzda bir gazeteyle okuyucularının karşısına çıkmıştı. Gazete çıkmadan önce İstanbul'un bütün sokakları gazetenin ilanlarıyla süslenmişti. Okuyucunun rahatlıkla ve keyifle okuyacağı röportaj, fıkra ve tefrika yazarları gazetenin

kadrosuna alınmıştı ve özellikle de deneyimli basın fotoğrafçısı Ali Ersan'ın yönettiği, diğer gazetelerde pek rastlanmayan geniş bir fotoğraf bölümü vardı. Amerika'dan alınan çizgi bantlar yerli uygulamalarla *Fatoş*, *Güngörmüş Ailesi* isimleriyle; ünlü Amerikan polisiye çizgi bandı *Detektif Nik* ise orijinal hâliyle okuyucuya sunuluyordu, hafta sonlarında usta çizer Ratip Tahir'in çizip yazdığı tarihî öyküler; resimli romanlar ve spora o güne kadar görülmemiş bir şekilde gazetede yer verme ve haberleri orta tabaka okuyucusunun da anlayacağı şekilde kaleme alma *Hürriyet*'in özellikleriydi. Gazete ilk farklı atılımını da 1948 Londra Olimpiyatları'na geniş bir kadroyla giderek ve olimpiyatlarda altı altın madalya kazanan güreşçilerimizin fotoğraflarını anında gazeteye basarak yaptı. "Sedat Simavi mutlaka batar." diyen eski kafalı Bâbîâlî yâranının düşüncesinin aksine, hiç de kötü bir rakam olmayan 30.000 okuyucuya daha ilk günlerde ulaştı; bu rakam 1950'de 83.000 gibi o günler için çok şaşırtıcı olan bir noktaya gelecekti. Simavi, gazetenin ilk sayısında ilk sayfanın solunu İsmet İnönü'nün bir yazısına, sağını ise Celal Bayar'ın bir yazısına ayırmıştı ve iki parti arasında ayırım yapmaksızın yoluna devam edeceğini göstermişti.

Aynı atılımı bir başka şekilde *Yeni Sabah* gazetesi gerçekleştirdi. İlhami Safa'dan haklarını alarak gazetenin tek sahibi olan Cemalettin Saraçoğlu, gazetesini 1948'de Safa Kılıçhoğlu adlı bir iş adamına sattı. Kılıçhoğlu, önemli bir gazeteye sahip olan Bâbîâlî dışından ilk girişimcidir. Bugüne kadar yayınlanan bütün gazetelerin patronları eski gazetecilerdir; bunu Kılıçhoğlu ilk kez bozdu ve akıllı bir iş adamı olduğunun işaretlerini vererek *Yeni Sabah*'ı *Hürriyet* gibi hamle üstüne hamle yaparak yüksek tirajlara çıkarmayı başardı.

1950 yılının 3 Mayıs'ın da ise yılların gazetecisi Ali Naci Karacan tıpkı Sedat Simavi gibi bütün varını yoğunu ortaya koyarak *Milliyet* gazetesini çıkarmaya başladı; bu gazete asıl gelişimini 1950'li yıllarda özellikle Abdi İpekçi'nin yazı işleri müdürü olmasından sonra sağlayacaktır.

1946-1950 döneminde çıkan bir önemli gazete de, 1930'lu yıllarda Almanya'da çeşitli girişimlerde bulunarak çok para kazanan, sonra İsviçre'ye yerleşen ve serveti efsaneleştirilen Habip Edip Törehan'ın çıkardığı *Yeni İstanbul* gazetesidir. Bu gazete *Hürriyet*'in aksine büyük kitlelere değil, daha elit bir kitleye hitap etmeyi yeğliyordu. Gazete idarehanesi ilk kez Bâbîâlî dışında, Beyoğlu Belediyesi'nin karşısında idi. Mavi başlıkla çıkan ve dönemin şöhretli gazeteci ve aydınları olan Reşat Nuri Güntekin, Refik Halit Karay, Reşat Nuri Drago, Vedat

4- Seyyar gazete satıcısı ve gazete alan İstanbullular (İBB, Kültür A.Ş.)

Nedim Tör, Fikret Adil, Ömer Sami Çoşar, Abdülhak Şinasi Hisar ve hatta Falih Rıfkı Atay'ı kadrosuna alan gazete, daha sonraki dönemlerin usta gazetecileri olacak Bedii Faik, Tarık Buğra ve İlhan Selçuk'un ilk kez çalıştıkları yayın olacaktı. Gazetenin sahibi Habip Edip Törehan başmakale yazmayı kendi üstlenmişti. Bu biraz aristokrat görünümlü girişim daha sonraları pek başarılı olamayacak ve çok sık el değiştiren bir gazeteye dönüşecekti.

1950-1980 ARASI İSTANBUL BASINI

Bu otuz sene 1950-1960 DP dönemi, 1960-1971 arası ve 1971-1980 arasındaki dönem olarak üç kısımda incelenecektir. DP döneminin ilk yılları basının göreceli olarak en rahat yıllarıdır ama 1954-1960 arası özellikle muhalif basın için çetin yıllardır. 1960-1971 arasını 27 Mayıs ihtilali sonrasında sancılı seneleriyle Süleyman Demirel iktidarının ilk dönemini oluşturur ve dönem 12 Mart 1971 müdahalesi ile sona erer, 1971-1980 arası

ise Türkiye'nin teröre teslim olduğu veya teslim edildiği yıllardır. İstanbul basını bu yıllarda Abdi İpekçi gibi kıymetli gazeteci mensuplarından birkaçını teröre kurban verecek ve dönem, 12 Eylül 1980 darbesiyle son bulacaktır.

1950-1960 Demokrat Parti Dönemi

Bu dönemi de birbirinden farklı nitelikler arz eden üç dönem içinde analiz etmek gerekir.

1950-1954 Dönemi

DP ile basının arasının en iyi olduğu dönemdir. 14 Mayıs 1950 seçimlerinde %52,7 oy alan DP, seçim çoğunluk sistemiyle yapıldığından TBMM'de büyük bir üstünlük sağlamıştır. Kore Savaşı dolayısıyla dünyada tarım ürünlerindeki artış; uygun hasat alınmasına izin veren iklim koşulları ve bunun sonucu yaşanan iktisadi ferahlama, Türkiye'nin çok istediği NATO'ya girişi; ABD ve Batı'yla ilerleyen ilişkiler ve uzun yılların tek parti sultasından kurtulmanın yarattığı olumlu ortam iktidar

ile Türk basın camiasının büyük bölümünü oluşturan İstanbul basınının âdeta bir balayı yaşamasına uygun şartları sağlamıştır. Bir DP'li bakanın, "Basın yatak odalarımıza bile girebilir." demesiyle simgelenen bu ilişki, 1954 yılına kadar kesintisiz sürecektir.

1954-1957 Dönemi

1954-1957 arası, ilişkilerin gölgelenmeye başladığı yıllardır. 1954 seçimlerinde Türkiye'de bugüne kadar hiçbir partinin erişemediği bir rekor oyla %57,6'yla seçimi kazanan DP ile oyları %39,4'ten %35,4'e düşen CHP arasında ilişkiler iyice bozulmuş; iktisadi ortamın olumlu şartlarının ortadan kalkması, Marshall Planı gereğince sağlanan ABD mali yardımının artık bitmesi ve DP Hükûmeti'nin IMF ve Dünya Bankası'nın ileri sürdüğü şartların gereğini yerine getirememesi basınla ilk dört yılda kaydedilen gelişmeleri bozan bir etkiyi de beraberinde getirmiştir. Yunanistan ile Kıbrıs dolayısıyla çıkan gerilim, 6-7 Eylül 1955 olayları ve bir kısmı kurucu aza olan çok sayıda milletvekilinin DP'den istifa ederek Hürriyet Partisi'ni kurmaları İstanbul basını için hükûmeti eleştirecek konular olmuş ve hükûmet-basın ilişkileri süratle bozulmuştur. 1950-1954 döneminde İstanbul basınında, *Akşam* ve *Vakit* gibi etkisi çok az iki gazete ve yeni yayınlanmaya başlayan *Dünya* dışında bütün gazeteler DP'ye en azından sempatiyle bakarken bu dönemin sonunda İstanbul basınının büyük bölümünün artık bu sempatiyi de göstermediği görülmektedir. Buna karşı hükûmetin de basına tavrı değişmiştir; ceza kanunlarında yapılan değişiklikler, o zaman gazete kâğıdı ve resmî ilan tahsisinin hükûmet elinde olmasından dolayı çıkan sorunlar ve gazeteci tutuklamaları bu arada 80 yaşını geçmiş Hüseyin Cahit Yalçın'ın bile hapse girmesi, ilişkilerin bozulduğunun bariz kanıtlarıdır.

1957-1960 Dönemi

Bu dönemde ilişkiler çok daha kötüye gidecektir. İlk kez %50'nin altına düşerek, %47,9 oy alan DP'nin karşısına %41 oy alarak ve TBMM'de milletvekili sayısını kırklardan yüz yetmişlere çıkartarak moral bulan CHP, uzlaşmaz ve yıpratıcı bir muhalefet yapacaktır. Döviz darboğazı nedeniyle çekilen sıkıntılar; Türk lirası karşısında doların değerini 2.80 TL'den 9.08 TL'ye çıkararak yapılan %300'ü aşan devalüasyon CHP'nin elini kuvvetlendirecektir. DP buna karşılık Vatan Cephesi örgütünü kurarak saflarını sağlamlaştırmanın yolunu seçmiş; ancak bu ortam ülkede birbirinden âdeta nefret eden iki kesim oluşmasına neden olmuştur. Uzlaşma zemini o derece ortadan kalkmıştır ki köy ve kasabalarda DP'liler ile CHP'lilerin camilerini bile

ayırarak söylemektedir. Bu ortamda İstanbul basınının büyük kısmı muhalefet safına geçmeyi yeğlemiştir; bunun sonucu basın muhakemeleri yaşanmış ve pek çok basın mensubu tutuklanmıştır. *Basın Kanunu*'nda değişiklikler yapılmış ve istenmemesi gereken bu kaotik ortam ne yazık ki ülkemizi 27 Mayıs 1960 darbesine götürmüştür.

Bu üç ayrı dönem içinde İstanbul basınına incelersek şu tespitleri yapabiliriz:

1950 yıllarında İstanbul'da *Hürriyet*, *Vatan-Cumhuriyet*, *Yeni Sabah*, *Yeni İstanbul*, *Akşam*, *Tercüman*, *Son Posta*, *Milliyet*, *Dünya*, *Son Saat*, *Vakit*, *İstanbul Ekspres* ve *Hergün* gazeteleri yayınlanmaktadır.

Bunlardan Sedat Simavi'nin *Hürriyet*'i etkili bir yayın organı olarak dikkati çekti. Gazete, kuruluştaki tirajını 30.000'den 1953'te 150.000 civarına yükseltmişti ve bu rakam her gün artarak dönem sonunda 300.000'lere dayanıyordu. Bu rakamlar basın tarihimizde şimdiye kadar rastlanmamış sayılardı. Bu tiraj artışında daha önce de değindiğimiz faktörler yanında, özellikle Refik Halit Karay'ın tefrika romanları; çarpıcı haberler, spor haberlerindeki artış etkili oluyordu. *Hürriyet* yeniliklerin gazetesi idi; mesela Yahya Kemal Beyatlı'nın dilden dile dolaşan ama hiçbir yerde yayınlanmayan şiirleri bu gazetede yayınlanıyordu. Okuyucu arttıkça *Hürriyet*'in etkisi de arttı. Mesela Türkiye'nin Kıbrıs sorunuyla tanışmasına Sedat Simavi sebep oldu; dönemin Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü'nün "Bizim Kıbrıs gibi bir meselemiz yoktur." demesine karşın Sedat Simavi, inatla bu konuyu işledi ve kamuoyunda karşılık buldu. Bu arada Köprülü, Sedat Simavi'yi mahkemeye bile vermiş ama Simavi beraat etmişti. Sedat Simavi 11 Aralık 1953'te vefat edince arkasında çağdaş ve popüler gazeteciliğin iyi bir örneğini oğulları Erol ve Haldun Simavi'ye bırakmıştı. Sedat Simavi'nin ölümü *Hürriyet*'i pek etkilemedi ve gazete başarılı çıkışını sürdürdü. 1954-1960 arasında *Hürriyet*'in DP Hükûmeti'ne karşı göreceli olarak daha ılımlı davrandığını söyleyebiliriz. 6-7 Eylül olayları sonrasının ünlü Sıkıyönetim Komutanı Nurettin Aknoz, bir emrine uymadığı için gazeteyi 15 günlüğüne yayınlanmaktan men etmişti ama özellikle 1957-1960 arası gazeteci tutuklamalarında *Hürriyet*'ten bir isme pek rastlanmaz.

Bu dönemde büyük bir gelişme gösteren gazete ise *Milliyet*'tir. Özellikle, 1954 yılından sonra Abdi İpekçi'nin yönettiği gazete, *Hürriyet* örneğinde olduğu gibi spor servisini kuvvetlendirip son sayfayı spora ayırarak çizgi roman, örneğin *Abdulcanbaz* çizgi bandını yayınlamak ve iyi bir habercilik yaparak büyük bir sıçrama kaydetti. Özellikle gazeteden ayrılan Peyami Safa'nın yerine Çetin Altan'ın gelmesi gazetenin muhalif yapısının göstergesi

olmuştu. Gazetenin sahibi Ali Naci Karacan'ın 1955'te ölümü de gazetenin çıkışını etkilemedi.

Ahmet Emin Yalman'ın *Vatan*'ı 1950-1954 döneminde DP'yi en yoğun şekilde tutan gazetedir. 22 Kasım 1952'de Malatya'da uğradığı suikast sonrası DP Hükûmeti'nin kendisine kuvvetle arka çıkması bu ilişkileri pekiştirmiştir. Mesela 1954 seçimleri öncesi yapılan *Basın Kanunu* değişikliklerini DP Mebusu Nadir Nadi'nin *Cumhuriyet*'i eleştirirken, Yalman şöyle yazıyordu: “Muhalefet partilerinin isterik saldırıları ve onların arkasına gizlenen komünistlerin yıkıcı çalışmaları arasında bir ayırım çizgisi çekmek imkânı yoktur. Ceza kanunlarındaki değişiklikler belli başlı gazete başyazarlarına danışılarak yapılmıştır.”

Ama bu durum 1955'ten sonra değişecek, Yalman, DP'nin en hızlı karşıtlarından biri olacak hatta tutuklanıp hapse bile girecektir. *Vatan* bu gelişmeler sırasında mali zorluklarla karşılaşacak ve sermaye artırımını yapıp seksenden fazla ortağı olan bir gazete hâline dönüşecek; bu da yönetimde yarattığı sorunlarla gazetenin sonunu hazırlayacaktır.

Cumhuriyet ise bazı konulardaki eleştirilerine karşın DP iktidarının ilk beş yılında mutedil bir yayın politikası güttü. Başyazarı Nadir Nadi bağımsız olarak DP listelerinden 1950 ve 1954 yıllarında milletvekiliydi. Gazete eski alışkanlıklarını sürdürüyordu; yani *Hürriyet*, *Milliyet* ve *Yeni Sabah*'ın yaptığı popüler ve çağdaş gazetecilik çizgisinde değildi. 1957'den sonra DP'ye karşı yürütülen muhalefetin başını çekti ve birçok kez kapatıldı.

Akşam ise 1950-1954 döneminin ender muhalif gazetelerinden biriydi. Ortaklarından Necmettin Sadak 1953'te ölünce gazetede tek adam olan Kâzım Şinasi Dersan bu eski gazeteye bir atılım yaptıramadı ve 1957'de gazete armatör Malik Yolaç'a satıldı. İyi bir iş adamı olan Yolaç, gazeteye bir hareket getirecek ve bunun etkileri özellikle 1960'tan sonra iyice hissedilecektir.

Muhafazakâr bir yapıya sahip Habip Edip Törehan'ın *Yeni İstanbul*'u sahibinin arzusu ve çile ciddi ve elit bir okuyucu kitlesine hitap etmeyi düşünen bir yayın organıydı. Türk gazeteciliğinde ayrı bir iktisat sayfası bulunan ilk gazetedir. Ancak 1952'den sonra gazetenin iki ağır topu Falih Rıfki Atay ve Bedii Faik'in kendi gazetelerini kurmalarıyla birlikte etkisini yitirmeye başladı ve bu, Törehan'ın öldüğü 1964 yılına kadar sürdü. Bu tarihte gazete el değiştirip Bâbiâli'ye geri dönecektir.

Bu dönemde hızlı bir gelişim gösteren gazetelerden biri de *Yeni Sabah*'tır. 1955'te tiraj bakımından *Hürriyet*'e yaklaşan tek gazetedir. Bunun en büyük nedenlerinden biri; popüler bir gazete olma niteliklerini kazanmasıysa

bir diğeri de okuyucu tarafından çok tutulan Esat Mahmut Karakurt'un tefrika romanlarıdır. Gazetenin patronu Safa Kılıçoğlu, DP'yle ilişkilerinin gelişmesine göre muhalif veya DP yanlısı olabiliyor ve bir gün İnönü'ye telgraf çekip “Tesislerim emrinizdedir paşam.” derken kısa bir süre sonra İnönü'yü şiddetle eleştirebiliyordu. *Yeni Sabah*'ın bu dönemde *Vatan* ve *Dünya* gazeteleriyle çok sert polemikleri olmuştu.

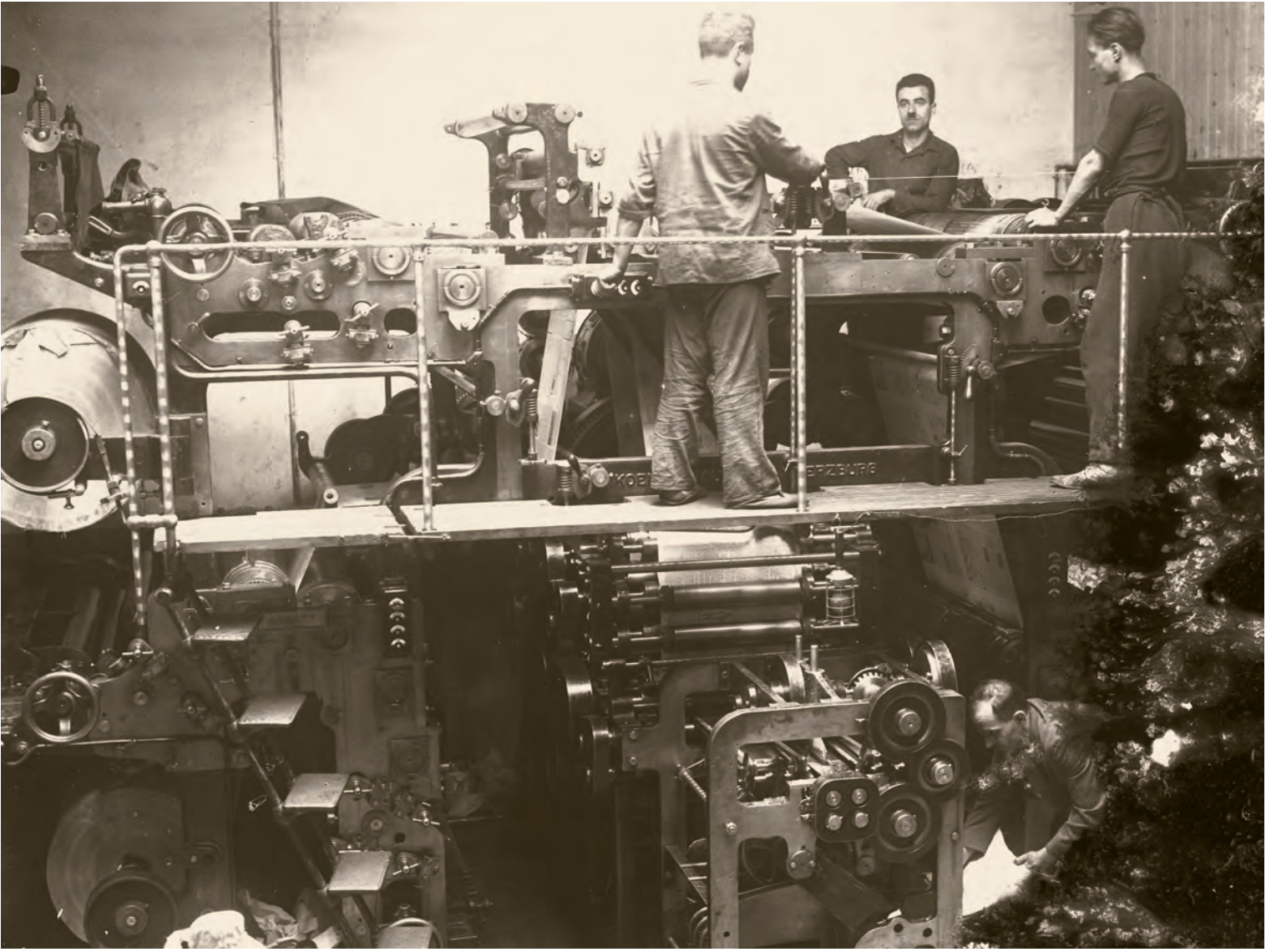
1952'de kurulan ve CHP'nin İstanbul basınındaki temsilcisi rolüne soyunan *Dünya*'nın kurucuları CHP'li sekiz iş adamı ile Falih Rıfki Atay'dır. Bir süre sonra yönetim Atay ile Bedii Faik'e geçecektir. Özellikle Bedii Faik'in DP'ye muhalefeti ve etkili ve şiddetli eleştirileri, gazeteyi muhalif okuyucular katında itibarlı hâle getirmiştir. Bedii Faik pek çok kez hapse girecek ve gazetesi kapatılacaktır.

Bu dönemin yeni gazetelerinden biri de 1950'de basına giren *Tercüman*'dır. Çeşitli iş adamları yanında deneyimli gazeteci Cihat Baban tarafından kurulmuştur. 1946-1950 ve 1954 yıllarında DP'den milletvekili olan Baban, 1954'e kadar DP yanlısı bir gazete olan *Tercüman*'dan, DP'den ayrılıp Hürriyet Partisi'ne katılınca ayrılmak zorunda kaldı. Gazete popüler gazeteciliği seçmesinin yanı sıra dinî içerikli tefrikalarının da etkisiyle bir ara 160.000 tiraja çıkmıştı. *Tercüman* özellikle *Milliyet*'ten ayrılan Peyami Safa'nın etkisiyle DP yanlısı bir gazete olacak, ancak 27 Mayıs darbesi sonucu Peyami Safa'yı kovup en keskin DP karşıtı gazetelerden biri hâline gelecektir. Bu değişim ilkesel değildir, gazeteyi satın alan patronların etkisinden kaynaklanmaktadır.

Yeni bir gazete ise 1951 yılında Mithat Perin'in kurduğu *İstanbul Ekspres*'tir. Gazete büyük fotoğraflar ve sansasyonel büyük başlıklarla çıkan bir akşam gazetesiydi ve 6-7 Eylül olaylarının görünen tetikçisiydi. O gün gazete, 300.000'e yakın bir tiraj yakaladı ama olaylardan sonra sıkıyönetimce kapatıldı.

Son Posta gazetesinin sahibi ve başyazarı Selim Ragıp Emeç, DP milletvekili olduğundan bu dönem boyunca hükûmeti tutan gazetelerden biri olarak ama etkisi giderek azalan bir şekilde yayın yaşamını sürdürdü ve 27 Mayıs ihtilali sonrası kapandı.

Aynı şekilde DP milletvekili olan Mehmet Faruk Gürtunca'nın *Hergün*'ü de DP'yi destekleyen ama orta sınıf ve altına hitap eden bir gazete olarak, tıpkı *Son Saat* gibi küçük bir tirajla basında görülmeye devam etti. *Vakit* gazetesi ise Hakkı Tarık Us'un ölümünden sonra 1956'da kapandı.

5- Gazete baskısı (İBB, Kültür A.Ş.)

1960-1971 Yılları Arası

Bu dönemin ilk yılları darbenin etkisiyle sıkıntılı ve trajik geçti. Yönetimi ele alan Millî Birlik Komitesi, eski yönetimi Yassıada'da adil olmayan koşullarda yargılarken bir yandan da 147 öğretim üyesini üniversiteden kovdu; kendi aralarında anlaşmazlık sonucu 14 üye yurt dışına sürüldü; Kurucu Meclis yeni bir anayasa yaptı ve referandumla kabul edildi; CHP'nin yanında eski DP yandaşlarına hitap eden partiler kuruldu. Bu arada Yassıada davaları sonunda Adnan Menderes ve iki bakanı idam edildi. Ordu içinde başka başka gruplar faaliyete geçti. Bu ortamda yapılan seçimleri hiçbir parti kazanamadı. CHP, 1957 seçimlerinden daha az oy aldı. DP'li kitleye hitap eden partilerden Adalet Partisi neredeyse CHP kadar oy aldı. 1961-1964 arası İnönü başkanlığında koalisyon hükûmetleri ve daha sonra Suat Hayri Ürgüplü başkanlığında CHP dışı partilerin kurduğu hükûmetlerle

geçti; bu arada Albay Talat Aydemir iki kere darbe teşebbüsünde bulundu.

1965'te yapılan seçimleri Süleyman Demirel başkanlığındaki AP, %53'e yakın oy alarak kazandı ve ülkeyi AP idare etti. Gündemin en önemli konusu Yassıada mahkûmlarına çıkartılacak af idi. 1969 seçimlerini de AP kazandı ama gerek dünyadaki 1968 öğrenci olaylarının Türkiye'ye yansısıyla çıkan olaylar gerek AP'nin elliye yakın milletvekilinin partiden ayrılıp yeni parti kurması yüzünden ortam karıştı ve 12 Mart 1971'de ordu bu sefer emir komuta zinciri içinde müdahalede bulunup Demirel'i istifa ettirdi ve Nihat Erim Hükûmeti'ni göreve getirtti.

Kısaca anlattığımız bu gelişmelerde İstanbul basını aktif bir şekilde olaylara karıştı. Yassıada davalarını tek taraflı ve objektif olmayan bir şekilde yansıtan basının bu davalarda iyi bir imtihan verdiği söylenemez Çarpıcı bir örnek olarak şu gelişmeyi verebiliriz. Celal Bayar'ın

İş Bankası'nda 103.000.000 lirası bulunduğu iddia edildi; yalan olduğu açık olan bu iddia üzerine *Milliyet* gazetesinin çok ünlü bir yazarı Yassıada intibalarını yazarken “Elimi cüzdanımdan çekemedim, Celal Bayar benim cüzdanımı da çarpar diye korktum.” diyebiliyordu.

Bu dönem gazeteleri açısından İstanbul basınıncı inceleysek; özellikle AP aleyhine yazan gazetelerin başında *Cumhuriyet* gazetesini görürüz. Bir ara başyazar Nadir Nadi'yle diğer ortaklar arasında ihtilaf çıktı; yılların yazı işleri müdürü Cevat Fehmi Başkut, Nadir Nadi'yle birlikte ayrıldı; 20 ay süren bu ayrılıktan sonra Nadir Nadi gene gazetenin başına döndü. Bu arada *Cumhuriyet* gazetesinin tarihiyle ilgili en önemli isimlerden biri olacak İlhan Selçuk 8 Nisan 1962'de *Cumhuriyet* kadrosuna katıldı. Gazetenin tirajı 160.000'e yükselmişti.

Akşam gazetesi ise ilk kez İstanbul dışında Ankara ve İzmir'de basılarak büyük bir yeniliğe imza attı; ilk Avrupa baskısını da gerçekleştirdi gazeteden. Gazetenin sahibi Malik Yolaç sağ partilerle işbirliği yapmasına karşın, gazete kadrosundaki Çetin Altan ve İlhami Soysal gibi yazarların etkisiyle *Akşam* sol eğilimli bir gazete oldu. Bu arada “her okuyucuya ikramiye” kampanyasıyla tirajı 200.000'e çıktı ve daha sonraki yıllarda basının başına bela olacak lotaryacılığı başlattı. Ancak reklam alamadığından mali sorunlarını halledemedi ve gittikçe güç kaybederek birçok kez el değiştirip 1982 yılında kapandı.

Hürriyet darbenin ilk zamanlarında zor günler geçirdi; göstericiler DP'ye gerekli muhalefeti göstermediği gerekçesiyle gazete önünde nümayişler yaptılar; gazete de bu havayı ortadan kaldırmak için “Devrim Şehitleri” anıtı yapılmasını önerdi! Ancak *Hürriyet*'in Yassıada davalarında göreceli olarak objektif kaldığını belirtmek gerekir. Gazete, okuyucu sayısını artırmaya devam etti ve dönemin sonuna doğru tirajı 1.000.000'a çok yaklaştı. *Milliyet* de İpekçi'nin yönetiminde etkisini artırarak yaşamına devam etti ve tirajı 300.000'i aştı. *Tercüman* ise bir bocalama dönemi geçirdikten sonra bir iş adamı olan Kemal Ilıcak tarafından satın alındı ve yeni bir atılım içine girerek DP yanlısı yazarları kadrosuna alıp iktidarın en kuvvetli taraftarı olarak hızla gelişti.

Dünya gazetesi ise tamamen Bedii Faik'in oldu ve Falih Rıfkı Atay gazetede yalnız başyazar olarak görev yaptı. 1965'e kadar CHP'yi tutan ve söylentilere göre Talat Aydemir cuntacılarıyla işbirliği yaptığı ifade edilen Bedii Faik ve Atay, CHP'de Bülent Ecevit'in genel sekreter olup ortanın solu programıyla meydana çıkması üzerine CHP karşıtı bir politika izleyip Demirel hükümetlerinin ateşli bir savunucusu oldu.

Bu dönemin ilk yıllarında İstanbul basınıncı iki önemli üyesi *Vatan* ve *Yeni Sabah* çok zor günler geçirdiler. *Vatan* çok ortaklı yapısından doğan sorunlar dolayısıyla yılların gazetecisi Ahmet Emin Yalman'la yollarını ayırdı; Yalman, *Hür Vatan* diye yeni bir gazete çıkardıysa da başarılı olamadı. Yeni *Vatan*'ı bir süre Naim Tirali yönetti; gazeteyi Ankara'ya taşıdı ama başarılı olamadı. *Yeni Sabah* ise sahibi Safa Kılıçlıoğlu'nun gazetecilere büyük olanaklar sağlayan ve Millî Birlik Komitesince çıkarılan yasadan sonra, “Bu gibi yasalardan sonra artık Türkiye'de gazetecilik yapılamaz.” diyerek gazetesini 30 Haziran 1964'te kapattı ve ansiklopedi yayıncılığına geçti. Bir diğer eski gazete *Yeni İstanbul* ise sahibi Habip Edip Törehan'ın ölümü üzerine AP milletvekili Gökhan Evliyaoğlu tarafından satın alındı. Daha sonra ileriki günlerin skandallarla ünlenecek iş adamı Kemal Uzan'a satıldı. 1968 yılında Uzan, pek çok ünlü gazeteciye transfer ettiyse de başarıyı yakalayamadı.

Bu dönemde İstanbul basınıncı bazı yeni gazeteler de görüyoruz; bunların ilki eski CHP genel sekreteri Kasım Gülek'in 1961'de çıkardığı *Tanin*'dir. Bu gazete, yazarlarından Aziz Nesin ve İhsan Ada'nın Millî Birlik döneminde tevkifleriyle adından söz ettirdi. Tevkif olayından sonra Gülek, Aziz Nesin'i işten attığını açıkladı. Bu olay gazetenin zaten pek az olan tirajını daha da azalttı ve gazete dört ay içinde kapandı.

Asıl önemli olan gelişme ise bütün basının DP aleyhinde olduğu bir dönemde başyazarlığını Peyami Safa'nın yaptığı *Havadis* gazetesidir. Eski DP'lileri savunan bu gazete, Temmuz 1960'ta kapatıldı. Daha sonra Ankara'da yayınlanan *Son Havadis* gazetesi alınarak bu işlevi sürdürmeye başladı. 15 Haziran 1961'de Peyami Safa'nın ölümü üzerine başyazarlığı DP'nin Ankara'daki eski yayın organı *Zafer*'in başyazarı Mümtaz Faik Fenik üstlendi. Gazete İstanbul basınıncı *Tercüman* ile birlikte AP'nin yayın organı oldu.

26 Kasım 1968'de Haldun Simavi, *Hürriyet*'i kardeşi Erol Simavi'ye bırakarak *Günaydın* gazetesini çıkarmaya başladı. İleri baskı teknikleriyle sansasyonel gazeteciliği gündeme getirdi. Onun için haberin doğru olması değil, ilginç olması önemliydi. Köşe yazarlığı önemsenmiyor; haberlerin kısa ve çarpıcı olması isteniyordu. Necati Zincirkıran yönetimindeki gazete bu fonksiyonunu yerine getirecek ve kimsenin ümit etmediği 350.000 tirajını yakalayacaktı. Simavi daha sonra *Günaydın*'la birlikte çıkardığı, *Son* ve *Tan* gazetesi ve *Gırgır* dergisiyle de bu başarılarını perçinledi. Siyasi olarak başta tarafsız olan gazete, Simavi ile Demirel arasındaki kişisel meselelerden dolayı AP'nin en hızlı karşıtı oldu.

1971-1980 Arası

Bu dönemin ilk yılları 12 Mart darbesinin önerdiği Nihat Erim, Ferit Melen ve Naim Talu hükümetleriyle geçmiş; cumhurbaşkanlığı seçimi sorunuyla boğuşulmuş; 1973'teki seçimlerde hiçbir parti çoğunluğu alamamış; önce CHP-MSP koalisyonu, daha sonra Milliyetçi Cephe koalisyonu başa geçmiştir; 1977 seçimleri de kimseye tek başına iktidarı vermemiş; gene Milliyetçi Cephe koalisyonu, CHP-Bağımsızlar koalisyonu ve en sonunda dışarıdan destekli AP koalisyonu ülkeyi yönetmiş ve 12 Eylül'e gelinmiştir.

Askerî darbeye kadar geçen sürede ülke, iki önemli sorunla uğraşmıştır: Birincisi gittikçe yükselen ve her gün şiddetini ve kutuplaşmayı artıran terör, ikincisi ise kronik hâle gelen yüksek enflasyondur.

Bu yıllarda İstanbul basınının durumu ise çok acımacak hâldedir; bir taraftan teknolojik gelişmeler izlenip ülke çapında dağılımla okuyucu sayısı hızla artarken, 12 Mart darbesi sonucu ortaya çıkan askerî rejim bütün Cumhuriyet tarihinin en büyük baskısını kurmuş, her kesimden gazeteci uzun süren bir mahpusluk geçirme eziyetine maruz kalmış ve gazetecilik yapamaz hâle gelmiştir. Bunun tipik örneği yıllarca yattığı hapisten çıktıktan sonra gazetelerde ancak mahlas kullanarak veya imzasız olarak yazabilen Çetin Altan'dır.

Gazetelerin durumunu incelersek; *Hürriyet*, *Günaydın* ve *Tercüman*'ın *Milliyet*'le birlikte, tirajı en yüksek dört gazete olarak ortaya çıktığını görürüz. Özellikle *Hürriyet* bazı konularda önceliği ele alarak yurt çapında örgütlenmiş Ankara, İzmir, Adana, Erzurum ve Almanya'da yeni matbaalar açmış ve dağıtım sorununu çözecek olanaklar yaratmıştır; daha sonraları bunu diğerleri de izlemiştir.

Yılların gazetesi *Cumhuriyet* ise 12 Mart döneminde artık simge olmuş yazarı İlhan Selçuk'un tutuklanması sonucu ortaklar arasındaki ihtilaf dolayısıyla Nadir Nadi dışındaki ortakların eline geçmiş ancak okuyucu tepkisi sonunda eski yönetime dönmüştür. İlhan Selçuk'un yanında 1975 yılında gazeteye giren Uğur Mumcu'nun da katkılarıyla gazete sol kesimin bayraktarlığına soyunmuştur.

Milliyet gazetesi ise Abdi İpekçi'nin yönetiminde CHP'ye meyyal olsa da orta yolu ve akli temsil eder bir tavır takınmış ve okuyucu katında büyük bir saygınlık kazanıp ülkenin ilk dört gazetesinden biri olmuştur. Ancak deneyimli ve yurtsever gazeteci Abdi İpekçi henüz elli yaşındayken 1 Şubat 1979'da terörün kurbanı olmuştur. Bu darbe gazeteyi etkilemese de patron Ercüment Karacan'ı etkilemiştir. Karacan'ın gazeteden

soğuması üzerine 1979 yılı sonunda basında iş adamları egemenliğinin ve holdingler döneminin başlangıcı kabul edilecek bir gelişme yaşanmış, Aydın Doğan *Milliyet*'e ortak olmuştur.

Bu dönemde *Akşam*, *Dünya*, *Son Havadis*, *Hergün*, *Yeni İstanbul* marjinal gazeteler olarak yaşamışlar ve mukadder akıbetlerine doğru ilerlemişlerdir. *Vatan* gazetesi ise bir süre Ankara'da yayınına devam etmiş ama tutunamayarak 1978'de kapanmıştır.

1971-1980 arasında İstanbul basınına iki yeni gazetenin katıldığını görüyoruz: 29 Mart 1972'de kurulan, Enver Ören'in sahipliğini üstlendiği *Türkiye* ve Millî Selamet Partisi'nin yayın organı olan, 12 Ocak 1973'te yayına başlayan *Millî Gazete*. 1980 başlarında *Günaydın* gazetesinin daha popüler ve daha apolitik bir uygulaması olan *Tan* gazetesi ile *Tercüman* gazetesinin aynı kulvardaki uygulaması *Bulvar* gazetesi de yayınlanmaktadır.

1980'DEN GÜNÜMÜZE İSTANBUL BASINI

1980'den günümüze Türkiye büyük gelişimlere sahne oldu. 1980-1983 arası askerî yönetim vardı. 1983-1991 arası ülkeyi Turgut Özal başkanlığındaki Anavatan Partisi'nin tek parti hükümeti yönetti. Hükümet ekonomide devrim sayılabilecek başarılarına karşın çok yüksek seyreden enflasyonu indirmede başarılı olamadı. 1991-2002 koalisyon hükümetleri dönemi; bu dönemde en önemli sorun Doğu Anadolu'daki terördü. 28 Şubat 1997'de ordu yine dolaylı bir müdahalede bulundu. 2001 yılında Türkiye büyük bir mali krize girdi, pek çok banka kapandı. Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanlığı görevine IMF Başkan Yardımcısı Kemal Derviş getirilerek çok sıkı ve can yakıcı önlemler alındı; 2002 yılındaki seçimde Adalet ve Kalkınma Partisi koalisyona ihtiyaç kalmayacak miktarda milletvekili kazandı. Bugüne (2014) kadar da 2007 ve 2011 seçimlerini kazanarak konumunu korudu.

1980 darbesinin ilk günlerinde basın büyük bir tutukluluk ve gazete kapatma furiasıyla karşılaştı. Örneğin, *Cumhuriyet* ve *Millî Gazete* dörder kez; *Hürriyet*, *Tercüman* ve *Günaydın* ikişer kez kapatıldı.

Bu dönemin en önemli gelişmeleri ise ülkedeki karışıklıklar sonrası Muammer Aksoy (1984), Bahriye Üçok (1990), Çetin Emeç (1990), Uğur Mumcu (1993), Ahmet Taner Kışlalı (1999) gibi yazar ve gazetecilerin failleri hâlâ bulunamayan cinayetlere kurban gitmesidir.

İstanbul basınında en büyük değişim ise geleneksel gazete sahibi-başyazar ekolünden holding gazeteciliğine geçiştir. Bu aşamayı anlamak için gazeteler bazındaki bazı gelişmelere değinmek gerekir.

En önemli gelişme muhakkak ki İzmir'in en tanınmış yerel gazetesi *Yeni Asır*'ın sahibi Dinç Bilgin'in 22 Nisan 1985'te İstanbul'da yayınlamaya başladığı *Sabah* gazetesidir. Bu gazete tıpkı Haldun Simavi'nin *Günaydın*'ı gibi gerek baskı tekniği gerekse haber vermedeki yenilikleriyle hemen tiraj topladı ve İstanbul'un en önemli gazetelerinden biri oldu. Ancak bu başarısını daha sonra çıkardığı daha nitelikli sayılabilecek *Yeni Yüzyıl* ve *Söz* gazetelerinde gösteremedi.

Bir sansasyonel gelişme de Ömer Çavuşoğlu ve Ahmet Kozanoğlu adlı iş adamlarının çıkardığı ve Güneri Cıvaoğlu'nun yönettiği *Güneş* gazetesi oldu. 1983'te iş adamı Mehmet Ali Yılmaz'a satılan gazeteyi daha sonra Asil Nadir aldı ama bir ara çok yüksek tirajlara çıkmasına karşın olumsuz gelişmeler sonucu gazete 1 Nisan 1992'de kapandı.

1986'da yayınlanmaya başlayan *Zaman* gazetesi ise özel abone uygulamasıyla gittikçe tirajı artan bir gazete konumunu aldı. Türkiye'nin ilk özel televizyonu olan Star TV'nin sahibi Uzan ailesi de aynı ismi taşıyan bir gazete çıkardı.

Geleneksel gazeteci kökenli gazete sahiplerinden; iş adamı gazete sahiplerine geçişin ilk örneğini *Günaydın* ve *Tan*'ın sahibi Haldun Simavi, gazetelerini dönemin başarılı iş adamı Asil Nadir'e satarak gösterdi. Bu parlak gazete, satıştan sonra gittikçe tiraj ve itibar kaybederek 1998'de kapandı.

Milliyet'i alan Aydın Doğan, 1994'te *Hürriyet*'i de satın aldı. Gazetenin sahibi Erol Simavi elli beş yaşında işinden soğuyarak gazetesini sattı. Bunun nedeni daha sonra değineceğimiz promosyon çılgınlığı sonucu gazetenin zarar etmesidir.

1950'lerden beri yayımlanan *Tercüman* da 300.000 tirajına karşın mali bakımdan iyi yönetilmediğinden, sahibi Kemal Ilıcak'ın vefatından sonra Nisan 1993'te kapandı; daha sonra aynı adla çıkan gazeteler de tutunamadı. Bu grubun çıkardığı *Bulvar* gazetesi de 1988 yılında aynı akıbete uğradı.

Akşam 1982'de kapandı; daha sonra Çukurova grubunca tekrar yayınlanmaya başladı. *Yeni İstanbul*, *Hergün* gazeteleri 1980'li yılların başında kapandı. *Dünya* gazetesi ise önce *Hürriyet*'e satıldı, 1981'den itibaren Nezih Demirkent yönetiminde ekonomi gazetesi olarak yayın hayatına devam etti. Yılların *Cumhuriyet* gazetesi ise başyazarı Nadir Nadi'nin 1991'deki ölümünden sonra gazete içi çatışmalar nedeniyle yönetim sorunlarıyla karşılaştı ve tirajı 60.000'lere düştü.

Bu dönemde yaşanan iki gelişmeden biri gazetelerin artık Bâbiâli'yi terk etmeleridir. Gazetecilik tarihimizde

önemli yeri olan cadde ve civarında bugün, hiçbir gazete yoktur. Diğer gelişme ise gazetelerin patron değiştirmelerine neden olan yıkıcı promosyon kavgasıdır. Bu kavga tirajları milyonun üzerine taşıdıysa da getirdiği ek maliyetler gazetelere sorun oldu. Gazeteler arasındaki yarışta; otomobil, ev gibi hediyeler yanında diş macunu ve deterjan bile dağıtılıyordu.

2001 ekonomik krizinin yıkımı gazeteleri de vurdu. Aydın Doğan grubu bu yıkımda yara almazken, Etibank'ı satın alan Dinç Bilgin'in *Sabah*'ı borçlarından ötürü TMSF yönetimine geçti; *Sabah* önce Ciner, daha sonra Turkuvaz grubuna satıldı. *Sabah*'ın çalışanlarından bir kısmı *Vatan* gazetesini çıkardı.

Bütün bu gelişmeler İstanbul basınının, holdinglerin kontrolüne girmesine neden oldu; artık *basın* kelimesi yerini *medya* sözcüğüne bırakmıştı. *Medya* yalnız gazeteler değil, televizyon kanalları ve dergileri de kapsıyordu. Artık Bâbiâli'nin geleneksel gazeteciliği mazide kalan tatlı bir hatıraydı. Ancak bu gelişme bazı mahzurları da beraberinde getirdi. Özellikle küçük ve orta hacimli yayın organlarının yok olmasına neden olan tekelleşme eğilimi; magazin ve sansasyonel haberlere verilen önemin artışıyla oluşan kültürel yozlaşma ve gazete sahiplerinin iş adamı olması nedeniyle gerek hükûmetlerle gerekse diğer kurumlarla ilişkilerinin gazete politikasını etkilemesi bu mahzurların en önemlileridir.

Bu durumda bugünkü İstanbul basınını holdingler bazında şöyle değerlendirebiliriz:

Doğan Grubu: *Hürriyet*, *Radikal* ve *Posta*

Demirören Grubu: *Milliyet* ve *Vatan*

Turkuvaz Grubu: *Sabah* ve *Takvim*

Ciner Grubu: *Habertürk*

Bunların dışında *Zaman*'ı, *Yeni Şafak*'ı, *Sözcü* ve *Türkiye* gazetelerini de zikretmek gerekir. Bu arada *Bugün*, *Star*, *Akşam*, *Güneş*, *Yeni Akit*, *Millî Gazete* ve *Yeni Asya*, ayrıca *Taraf*, *Aydınlık*, *Cumhuriyet*, *Yurt*, *Sol Gazete*, *Birgün* ve *Evensel* ile *Yeni Mesaj*, *Ortadoğu*, *Hürses* ve *Milat* gazeteleri de göreceli olarak düşük tirajlarıyla İstanbul basınındaki yerlerini almaktadırlar.

1980 sonrası ilginç bir gelişme de gündelik spor gazetelerinin yayımlanmasıdır. *Fotomaç* ve *Fanatik* bu bağlamda sayılabilecek uzun soluklu gazetelerdir.

KAYNAKLAR

100 Soruda Türk Basın Tarihi, İstanbul 1973.

Ahmed İhsan [Tokgöz], *Matbuat Hatıralarım*, II c., İstanbul 1950-51.

Akçura, Gökhan, *Cumhuriyet Dönemi Türkiye Matbaacılık Tarihi*, İstanbul 2012.

Avşar, Abdülhamit, *Serbest Cumhuriyet Fırkası: Bir Partinin Kapatılmasında Basının Rolü*, İstanbul 1998.

Barutçu, İrem, *Bâb-i Âli Tanrıları - Simavi Ailesi*, İstanbul 2004.

Basın Hayatında 50 Yıl - 1948 Jübilesi, İstanbul 1948.

Basın Hayatında Elli Yıl - 1953 Jübilesi, İstanbul 1953.

Bayrak, Orhan, *Türkiye'de Gazeteler ve Dergiler Sözlüğü (1831-1993)*, İstanbul 1994.

Bedii Faik, *Matbuat, Basın Derkeen... Medya*, IV c., 2001-2003.

Bergin, Azize, *Bâb-i Âli'de Topuk Tıkırtıları*, İstanbul 2004.

Birinci, Ali, *Tarih Uğrunda: Matbuat Âleminde Birkaç Adım*, İstanbul 2001.

Cemal, Hasan, *Cumhuriyet'i Çok Sevmiştim*, İstanbul 2005.

Ceyhun, Demirtaş, *Bâb-i Âli'nin Şu Son Kırk Yılı*, İstanbul 1984.

Coşar, Ömer Sami, *Milli Mücadele Basını*, İstanbul, ts.

Cumhuriyet Olayı, İstanbul 1994.

Duman, Hasan, *Osmanlı-Türk Süreli Yayınları ve Gazeteleri (1828-1928)*, III c., İstanbul 2000-2003.

Erer, Tekin, *Basında Kavgalar*, İstanbul 1965.

Ertop, Konur, *Cumhuriyet 1924-1974*, İstanbul 1974.

Eski Dostlar, İstanbul 2000.

Güvenir, O. Murat, *İkinci Dünya Savaşı'nda Türk Basını*, İstanbul 1991.

İhtilalciler Arasında Bir Gazeteci, İstanbul 1967.

İnuğur, M. Nuri, *Türk Basınında "İz" Bırakanlar*, İstanbul 1988.

İskit, Server R., *Türkiye'de Matbuat İdareleri ve Politikaları*, Ankara 1943.

İşli, Emin Nedret, *Kitaphaneden Yayınevine Bâbîâli*, İstanbul 2004.

Kabacalı, Alpay, *Başlangıcından Günümüze Türkiye'de Basın Sansürü*, İstanbul 1990.

Kalyoncu, Cemal A., *Derin Gazeteciler*, İstanbul 2002.

Karaca, Emin, *Plazaların Efendisi Aydın Doğan*, İstanbul 2003.

Karakaya, Rahmetullah, *İkitelli'de Biten Bâbîâli*, İstanbul 1998.

Kısakürek, Necip Fazıl, *Bâbîâli*, İstanbul 1976.

Koloğlu, Orhan, *Bir Zamanlar Bâbîâli*, İstanbul 1998.

Köktener, Aysun, *Bir Gazetenin Tarihi - Cumhuriyet*, İstanbul 2004.

Milliyet Elli Yılın Tanığı, İstanbul 2000.

Milliyet Olayı, İstanbul 1995.

Münir, Metin, *Sabah Olayı*, İstanbul 1993.

Ortaç, Yusuf Ziya, *Bizim Yokuş*, İstanbul 1966.

Otmanbölük, Günver, *Bâbîâli'nin Yarım Asırlıkları*, İstanbul 1986.

Özsoy, Osman, *Gazetecinin İnfazı*, İstanbul 1997.

Özyurt, Tayfun Seven, *60 Yılın Tanığı Milliyet*, İstanbul 2010.

Sertel, Sabiha, *Roman Gibi*, İstanbul 1978.

Sertel, Zekeriya, *Hatırladıklarım (1905-1950)*, İstanbul 1968.

Seymen, Serhan, *Amiral Battı - Can Ataklı'nın Tanıklığı ile*, İstanbul 2001.

Som, Deniz, *Cumhuriyet, 70. Yıl*, İstanbul 1994.

Şapolyo, Enver Behnan, *Türk Gazetecilik Tarihi ve Her Yönüyle Basın*, Ankara 1971.

Tanju, Sadun, *Doludizgin - Ali Naci Karacan*, İstanbul 1986.

Til, Hasan Tahsin, *Gazeteler ve Gazeteciler*, İstanbul 2004.

Topuz, Hıfzı, *II. Mahmut'tan Holdinglere Türk Basın Tarihi*, İstanbul 2003.

Tunçay, Mete, *Arif Oruç'un Yarını (1933)*, İstanbul 1991.

Türeng, Tufan, Erhan Akyıldız, *Gazeteci Abdi İpekçi*, İstanbul 1986.

Türk Basını: Kuşay Milliye'den Günümüze, İstanbul 1993.

Türk Basınında Kalem Kavmaları, İstanbul 1998.

Us, Hakkı Tarık, *Elli Yıl*, İstanbul 1943.

Uşaklıgil, Emine, *Benim Cumhuriyetim*, İstanbul 2011.

Vâ-Nû, Müzehher, *Bir Dönemin Tanıklığı*, İstanbul 1986.

Yalman, Ahmet Emin, *Yakın Tarihte Gördüklerim Geçirdiklerim*, IV c., İstanbul 1970.

Yetkiner, Ayhan, *Reşit Halit Göncü'nün Koleksiyonundan Bâbîâli'nin Hatıra Defteri*, III c., İstanbul 1984-1988.

Zincirkıran, Necati, *Hürriyet ve Simavi İmparatorluğu*, İstanbul 1994.